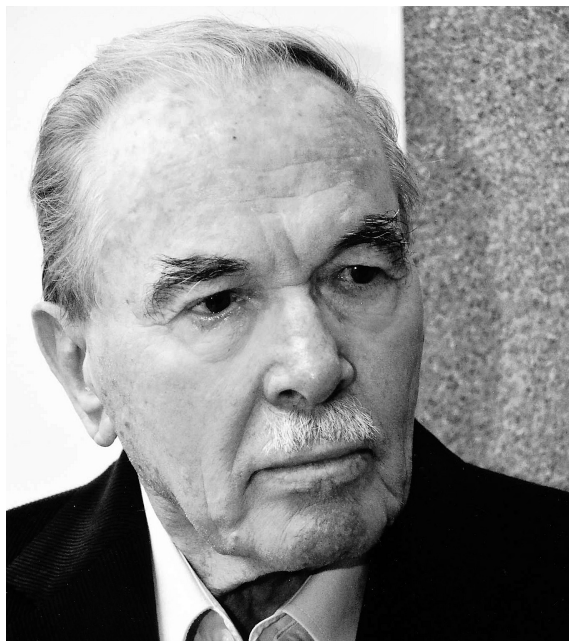

Lojze Gostiša devetdesetletnik

Še preden je 7. junija 1923 v Žireh rojeni jubilant sledil svojemu notranjemu klicu in se na nejevoljo vladajočih politikov, s katerimi je bil povezan, v študijskem letu 1956/1957 vpisal na umetnostno zgodovino ljubljanske Filozofske fakultete, si je že ustvaril položaj kot spremljevalec ljubljanskih intelektualnih in umetniških krogov. Za našo stroko je bilo posebej pomembno njegovo znanstvo z Jožetom Plečnikom in Izidorjem Cankarjem. Z njegovim posredovanjem je v zmagoslavju funkcionalistične arhitekture skoraj pozabljeni in iz politične javnosti odrinjeni Plečnik leto pred smrtjo za Titovo rezidenco na Brionih postavil kamnit paviljon. Kot je ob neki priložnosti zapisal vodilni poznavalec arhitektovega opusa, je od tistih, ki so bili blizu vladajočim politikom, v Plečnikovo poslanstvo verjel le Lojze Gostiša. Prav po zaslugi te jubilantove pozicije in njegove siceršnje zavzetosti je Plečnikova zapuščina ostala sklenjena in dopolnjena z viri v tujini. Z razstavo v Narodni galeriji leta 1968 in spremnim katalogom je Gostiša spodbudil zanimanje domače javnosti za Plečnikov opus, katerega kvalitete je takrat neodvisno od dogajanja pri nas začenjala spoznavati tudi tujina. S Plečnikovim opusom je Gostiša ostal povezan še v naslednjih letih, ko je kot zanesljiv in likovno občutljiv organizator sodeloval pri arhitektovih predstavitvah v Parizu, na prelomni razstavi v Centru Georges Pompidou (1986), v Pragi in drugod. Iz prijateljstva z Izidorjem Cankarjem, ki je trajalo vse do zadnjih minut njegovega življenja, in njegovo družino pa se je rodila kritična izdaja Cankarjevega *Londonskega dnevnika* (1944–1945) (1985), že prej pa je dal pobudo za ponatis njegovega *Uvoda v likovno umetnost: Sistematika stila* (1959). Gostiševim prizadevanjem je treba pripisati tudi ponatis vseh treh knjig Cankarjeve *Zgodovine likovne umetnosti v Zahodni Evropi* (1992).

Odlična zagrebška fotografa Nenad Gattin in Nino Vranić, ki ju je Gostiša pritegnil k dokumentiranju Plečnikovih del, sta sodelovala tudi pri drugem jubilantovem velikem projektu, zbirki *Ars Sloveniae* pri Mladinski knjigi v Ljubljani. Z njunimi fotografijami sta bili opremljeni Cevčevo *Gotsko kiparstvo* in Vrišerjevo *Baročno kiparstvo*, obe iz leta 1967, ki sta jima leta 1969 sledili *Gotska arhitektura* Ivana Komelja in *Baročna arhitektura* Naceta Šumija, naslednje leto še Zadnikarjeva *Romanska umetnost*. Denarne težave pa so izhajanje nadaljnjih

Lojze Gostiša

zvezkov te prestižne zbirke otežile. Leta 1972 izdano *Gotsko stensko slikarstvo* Franceta Steleta s fotografijami Maura Sarrija in Maria Falsinija je zaokrožilo srednji vek, že načrtovani knjigi o slikarstvu 17. stoletja in baroka pa sta ostali nerealizirani.

Tristota obletnica izdaje *Slave Vojvodine Kranjske* leta 1989 je bila povod, da se je Gostiša lotil tudi Valvasorjeve dediščine. Za Narodno galerijo je prispeval idejno in oblikovno zamisel razstave ter uredil in oblikoval katalog *Janez Vajkard Valvasor Slovincem in Evropi* s prvim avtorjem Brankom Reispom. Daljnosežnejša je bila pobuda za ustanovitev Valvasorjevega odbora pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, ki se je leta 2001 preoblikoval v Fundacijo Janez Vajkard Valvasor, z osnovnim namenom znanstvenokritičnega izdajanja polihistorjevih del. Prvi veliki podvig pod Gostiševo taktirko je bila faksimilirana izdaja Valvasorjeve *Velike grbovne knjige* (1993) s spremnim študijskim zvezkom. V sodelovanju z Metropolitansko knjižnico v Zagrebu, ki hrani Valvasorjevo zapuščino, je izšel katalog polihistorjeve knjižnice (*Bibliotheca Valvasoriana*, 1995), zatem izjemno zanimiva knjiga skic za *Topografijo Vojvodine Kranjske* in posebej *Spominska knjiga ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma 1688-1801* (oboje 2001), s faksimilom ter transkripcijo in prevodom ter spremnimi študijami, ki je bila spričo razkošnosti izvirnika še posebej zahtevna in odgovorna naloga. Jubilantove organizacijske sposobnosti, vztrajnost in občutek za likovne kvalitete pa so doživele

vrhunec s faksimilirano izdajo vseh 17 volumnov Valvasorjeve grafične zbirke v zagrebški Metropolitani, *Iconotheca Valvasoriana* (2004–2008; katalog 2009). Ta tudi za svetovne razmere izjemni, šest let trajajoči projekt je Gostiša idejno, vsebinsko, tehnično, finančno in organizacijsko vodil povsem sam, vključno z zahtevno koordinacijo piscev spremnih študij.

Kot sodelavec in zatem svetovalec Slovenske akademije znanosti in umetnosti za umetnostno zgodovino je Lojze Gostiša osnoval akademijsko grafično zbirko. Zbirka je bila z naslovom *Zakladi slovenske grafike 1955–2005* prvič predstavljena leta 2006 v galeriji Makedonske akademije znanosti in umetnosti v Skopju, zatem leta 2008 v palaciju in v stanovskih dvoranh Ljubljanskega gradu. Gre za najbolj reprezentativno zbirko sodobne slovenske grafične ustvarjalnosti iz njenega najuspešnejšega obdobja. Izbor del je bil ponovno razstavljen leta 2011 v Mednarodnem grafičnem centru v Ljubljani.

Predalec bi nas zaneslo, če bi našteali vse slovenske umetnike, ki se jim je Gostiša posvetil kot organizator razstav in pisec esejev. Moramo pa izpostaviti slikarja in grafika Franceta Miheliča. Od prve retrospektive na Ptuj leta 1969 do obsežne monografije v treh knjigah, izdanih pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti (1994–1999), je jubilant spremljal Miheličevo delo in podoživljal njegove ustvarjalne vzgibe. Ko je ob vsej svoji aktivnosti končal študij umetnostne zgodovine – diplomiral je leta 2000 –, je sklenil še doktorirati na temo iz Miheličeve ustvarjalnosti. Disertacijo z naslovom *Izvirnost konstitutivnih prvin Miheličeve fantastike* je obranil leta 2006, dve leti zatem pa je, spet pod okriljem akademije, na osnovi disertacije pripravil še knjigo z naslovom *Stvarnost fantastike* (Mohorjeva družba v Celovcu, 2008).

Leta 2009 je Lojze Gostiša za življenjsko delo prejel nagrado Izidorja Cankarja, ki jo podeljuje Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo. Leta 2010 mu je bila podeljena Nagrada mesta Ljubljana, za svoje udejstvovanje v Valvasorjevih projektih pa je iz rok predsednika Janeza Drnovška prejel tudi Red za zasluge Republike Slovenije.